LIMBA ŞI STILUL OPEREI LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

DE

DAN SIMONESCU

M. Kogălniceanu a susţinut teoretic că limba literară trebuie să fie unitară şi comună întregului popor. « Romînii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi » — scrie el în programul « Daciei Literare ». În 1840, acest îndemn la unire prin limbă şi literatură, adresat romînilor, era un îndemn pentru înfăptuirea unităţii naţionale. Unitatea culturală nu era decît preludiul unităţii statului romîn. De aceea, cu drept cuvînt se poate afirma că M. Kogălniceanu a luptat mai întîi pe calea scrisului pentru crearea statului naţional romîn, şi aceasta a făcut-o încă din 1840.

Alăturîndu-se scriitorilor contemporani, Alecu Russo, C. Negruzzi şi V. Alecsandri, în lupta lor împotriva « romanomaniei » şi a şovinismului unor scriitori şi filologi ardeleni, M. Kogălniceanu s-a situat pe poziţii juste în problemele de ortografie şi vocabular.

Poziţia înaintată a lui M. Kogălniceanu, comună marilor noştri scriitori enumeraţi mai sus, reiese şi din ideea fundamentării limbii literare pe temelia solidă a limbii întregului popor.

În prezentul studiu, ne propunem să cercetăm opera sa literară şi oratorică, pentru a vedea în ce măsură ea reflectă principiile sale teoretice asupra limbii literare, principii care au fost studiate într-un articol precedent [1].

Dacă în opera de tinereţe a lui Kogălniceanu (schiţa de moravuri « Adunări dănţuitoare » 1839 şi nuvela autobiografică «Iluzii pierdute» 1841) se poate observa o uşoară înclinare spre artificialitate, romantism şi retorică, în opera sa de maturitate îşi fac loc din ce în ce mai mult problemele sociale ale epocii. Începînd

[1] Simion Dănescu, Preocupările lui Kogălniceanu cu privire la limbă, în « Limba romînă », nr. 6/1953, p. 29—36.

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

cu articolele din « Calendar pentru poporul romînesc » şi « Almanah de învăţătură şi petrecere » (1843—1846), articole scrise în scopul ridicării nivelului cultural al unor pături mai largi de cititori de la sate şi oraşe, conţinutul scrierilor lui Kogălniceanu se îmbogăţeşte cu valoroase idei democratice şi progresiste.

Realismul operei sale literare constă nu numai în descrierea obiceiurilor vremii (romanul neterminat « Tainele inimii » 1850), a costumelor vechi (în nuvela istorică « Trii zile din istoria Moldaviei » 1844), a palatelor domneşti (« Palatul ocărmuirii » 1845) şi a saloanelor mondene (« suareaua dansantă » din « Adunări dănţuitoare » 1839), ci el se vădeşte mai ales prin puternicul spirit de observaţie şi de generalizare tipică a caracterelor umane. Exemple grăitoare în acest sens sînt tipuri ca « ţinutaşul » din schiţa de moravuri « Fiziologia provincialului din Iaşi » (1844), sau ridicolul colonel Leşescu din « Tainele inimii », reprezentant al « burjuasiei » uşuratice, pe care cu cîţiva ani înainte Kogălniceanu o numise, după modelul limbii germane, societate « biurgherească ».

Kogălniceanu foloseşte un stil foarte variat, potrivit cu conţinutul de idei pe care îl exprimă. Iată stilul solemn, cu care ne înfăţişează el progresele culturii din Rusia secolului al XVIII-lea: « Cînd Ecaterina II, urmaşă vrednică a Marelui Petru, voi în Rusia a lărgi şi mai mult calea civilizaţiei, deschisă de gloriosul său predecesor, ea nu gîndi nici într-un chip de a izgoni obiceiurile şi credinţele ţării; dimpotrivă, simţămîntul naţional fu cel dintîi mobil al planurilor sale. Literatura, poezia, istoria naţională fură reînviate; şi spre încurajarea lor, lăzile visteriei împărăteşti erau pururea deschise; numai culegerea şi publicarea cronicilor naţionale costară peste un milion de ruble » (Tainele inimii, 1850).

Interogaţia, procedeu stilistic propriu oratoriei, este folosită de Kogălniceanu şi în scrierile sale cu caracter beletristic « Nou chip de a face curte » 1840 şi « Fiziologia provincialului din Iaşi » 1844), pentru a înviora stilul şi a-i da o nuanţă satirică: « Nou? da ce-i astăzi nou supt soare? Nu sînt toate trecute? Nu sînt toate vechi? Nu-i cinstea veche, încît n-o mai găseşti pre pămînt? Nu-i patriotismul vechi, încît d-abia îi mai afli numele în gura proclеţilor? » ş.a.m.d.

Atitudinea satirică a autorului faţă de moravurile sociale se traduce printr-un mod realist de exprimare şi uneori printr-un humor sănătos, prin ironii fine faţă de situaţiile comice sau ridicole, în care se află eroii înfăţişaţi. Caracterul eroului şi psihologia lui (« fisiologia » — cum îi zice Kogălniceanu) sînt rezultatul condiţiilor materiale în care acesta s-a format. Această idee e exprimată pe un ton totodată glumeţ şi satiric. « Aşa ţinutaşul, fie din ţara de sus, fie din ţara de jos, care a fost în Iaşi de douăsprezece ori şi în fieşcare oară a şezut cîte douăsprezece săptămîni, nu se poate socoti de provincial. În atîta petrecere în clima capitalei, el şi-a pierdut caracterul primitiv, prostia de ţinutaş. Adunarea noastră l-a cioplit, pîcla noastră i-a schimbat văpseaua. Calmul nostru l-a înălbit; tina noastră i-a văcsuit ciubotele. Trăsurile Iaşenilor sau

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

l-au călcat pe picioare şi aşa l-au mîntuit pentru totdeauna de bătături, sau l-au stropit din creştet pînă în talpe...» («Fiziologia...», 1844).

Kogălniceanu este creatorul pamfletului politic în forma bisericească a acatistului: «Noul acatist al marelui voevod Mihail Sturza» (Cernăuţi, 1849). Nelegiuirile făptuite în acea epocă de M. Sturza sînt demascate într-un pios stil biblic, în care străbate totuşi puternica ură a lui şi a poporului împotriva domnitorului hrăpăreţ, care sugruma revoluţia:

«Însă, pentru că însătoşarea iubirii de avere ţi-au ponegrit moralitatea şi cu greu este a ţi se spăla rugina lăcomiei, primeşte fără drept de imputare, unele ca acestea:

«Bucură-te, învechitule în fapte rele,
Bucură-te, în răpire fără de mustrare, întinatule;
Bucură-te, pismuitorul celor ce caută adevărul.»

În haina unui stil figurat şi poetic autorul ne înfăţişează adevăratul caracter al domnitorului. Contrastele, exprimate sub forma unei smerite imnografii bisericeşti, sînt pline de humor: «Bucură-te...» urmat de «învechitule în fapte rele» ş. a.

Acest pamflet politic, scris chiar în anul revoluţionar 1848, aminteşte de aproape inventivitatea creatoare a scriitorului satiric rus Fonvizin, care, cu vreo 70 de ani mai înainte a folosit cu succes în opera sa «Neisprăvitul», stilul teologico-bisericesc, în scopuri satirice [1].

★

Operele literare ale lui Kogălniceanu se remarcă prin caracterul lor popular în ce priveşte limba şi stilul în care au fost scrise. Kogălniceanu a cunoscut în mod nemijlocit poeziile, poveştile, cîntecele populare, jocurile, muzica şi costumele populare. Cele mai vechi mărturii ale lui, despre contactul direct cu creaţiile artistice ale poporului, sînt din 1835. Mai tîrziu, cu ocazia unei călătorii făcute în Spania, auzind un castilian cîntînd jalnic, Kogălniceanu şi-a notat în jurnalul său de călătorie: «ai crede că auzi ţăranii noştri cîntînd doinele munţilor, cîntecele de jale a şesului, cîntecele lui Bujor». Şi continuă: «În Spania, ca şi în Romînia, banditii [2] sînt fiii năpăstuiţi ai poporului» [3].

Întreaga terminologie populară în legătură cu ceremonia nunţii rustice este folosită artistic în prelucrarea de folclor nupţial scrisă de Kogălniceanu în 1840, sub titlul «Scene pitoreşti din obiceiurile poporului. Nou chip de a face curte». Autorul şi-a însuşit particularităţile stilului oral şi ale limbii populare. Iată un pasaj caracteristic alcătuit din fraze scurte, expresii paratactice,

---

[1] A. I. Efimov, Cîteva probleme ale dezvoltării limbii literare ruse din sec. XIX şi începutul sec. XX, în «Voprosî iazîcoznania» nr. 4. 1953, p. 46.

[2] Cu sensul de «haiduci»: se ştie că Bujor a fost un haiduc, erou popular care a răzbunat împilarea poporului, iar nu un «bandit».

[3] Ms. Acad. R.P.R. nr. 1172, f. 26—109 v.: «Notes sur l'Espagne 1846».

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

repetiții etc. Autorul își închipuie un dialog între conaccii și părinții fetei: «Părinții răspund că acest fel de fiară [metaforă: vînatul căutat = mireasa] n-a venit în casa lor. Însă peținitorii silindu-i mai mult, ei aduc la iveală pre bunica fetei. — Pre aceasta o căutați? — Nu. Și bunica face loc mamei. — Poate pre asta o vreți? — Ba nu! După mama fetei scot pe o slujnică urîtă și bătrînă îmbrăcată cu straie stremțuroase. — Ei, asta-i? — Ba nu, ba nu, pentru că fiara noastră este cu părul galben ca aurul, cu ochii ca de șoim, dinții ei stau ca mărgelele, buzele îi sînt roșii ca cireșile. . . ».

În aceeași schiță, de la această scenă glumeață, de la poetizarea pitorescului convoi popular, cu «socrii», «nănașii», «conaccii», «gazdașii», «mirele și mireasa», «vătăjelul miresii» etc., autorul trece la o aspră mustrare a boierului, care vine de la oraș la țară, numai ca să adune roadele muncii țăranului. Stilul sfătos și glumeț se schimbă într-o vehementă și necruțătoare apostrofă adresată boierului: «Nu! Dumniata nu ești așa de nebun să te miri de niște asemine secături. Ce este natura, ce este poezia pentru dumniata? Ocupațiile dumitale la țară sînt mai serioase sau mai vajnice — *cum ai învățat a zice în dieceasca dumitale limbă*. Te duci la țară să-ți vinzi stogurile de fîn, să-ți vinzi grîul din gropi, păpușoiul sau porumbul din coșare, cirezile de boi, turmele de oi. . . ». Pentru a produce ura cititorului față de boierul hapsîn, autorul a ales cu dibăcie cuvintele cele mai potrivite, zugrăvind imaginea vieții de huzur a boierului, întemeiată pe lăcomia și neomenia cu care smulge țăranului rodul muncii sale. Este de reținut și ironia autorului pentru limba artificial-cărturărească («dieceasca»), cu care aristocrația își ascundea tendința de exploatare.

Kogălniceanu a folosit și în discursurile sale politice o limbă simplă și accesibilă. Citățm aici numai discursul său din 1859, în care a făcut propuneri pentru lista civilă a domnitorului Cuza. Kogălniceanu era pentru o sumă mai mică decît cea oferită de deputații boieri și iată cît de simplu își argumentează propunerea sa și cît de popular o exprimă: «gîndiți, domnilor, cei 6000 galbeni care voiți a-i adăugi peste 24000, nu numai noi avem să-i plătim, ci și acei care drept toată averea n-au decît tremțile».

În operele literare și istorice de evocare a trecutului de luptă al poporului împotriva jugului otoman [1], Kogălniceanu a întrebuințat în măsură largă și arhaismele: *năimit* (=rob), *varvar* (=sălbatic), *huzur* (=tihnă), *dijmă*, *vechil* etc. El redă uneori cuvintelor din limba vremii sale sensul pe care-l aveau în vechile cronici: *nemernic* (străin), *ticăloșie* (mizerie, sărăcie), *ticălos* (nenorocit), *samă* (socoteală, contabilitate), *silă* (putere) ș. a.

★

I. V. Stalin, făcînd deosebire între limba națională comună întregului popor și «dialectele de clasă», jargoanele folosite de anumite grupuri sociale

[1] «Bătălia dela Războieni și pricinile ei», 1841; «Gh. Șincai», 1841; «Un vis a lui Petru Rareș», 1844; «Ștefan cel Mare arhitect», 1844; «Dezrobirea țiganilor», 1844; dar mai ales nuvela neterminată din cauza intervenției cenzurii: «Trii zile din istoria Moldaviei», 1844.

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

în interesul lor, spune: « În această privinţă se disting mai ales păturile de sus ale claselor avute, care s-au rupt de popor şi care îl urăsc: aristocraţia nobiliară, păturile superioare ale burgheziei »[1]. În lumina acestei observaţii, remarcăm că M. Kogălniceanu a folosit în aşa fel vocabularul în operele sale literare, încît să redea cît mai exact caracterul şi psihologia personajelor respective, precum şi mediul în care ele acţionează. Acţiunea comediei de moravuri sociale «Două femei împotriva unui bărbat» (1840—1841) se petrece în Iaşii anului 1840, în casa lui Martin, « telal-başa »[2] şi a soţiei lui, « cucoana Tinca ». Aceasta, împreună cu prietena ei Săftica, folosesc vorbe ca *ma chere*, *randevu*, *tauletă*, *galant*, *capriţ* etc., etc. Afară de aceste franţuzisme, mai întrebuinţează şi cuvinte ca *novitale* (italienism), *unterofiţir* (germanism) etc. Asemenea expresii de jargon mai găsim şi în vocabularul eroilor din *Adunări dănţuitoare* (1839), care ne înfăţişează o *suarea dansantă* în saloanele *sărdăresei A.*, la care participă oameni din « societatea aleasă »: doctori, ofiţeri, funcţionari administrativi, « domnişoare » care cîntă la pian, în aplauzele junilor care strigă *bravissimo* etc.

În scopuri realist-artistice, voind a caracteriza ridicolul, tendinţa cosmopolită a claselor dominante, întîlnim elemente de jargon de origine occidentală, precum: « *postişă* » (« privire postişă » din fr. *postiche* « fals, prefăcut »), « pacotilă de versuri » (grămadă de versuri fără valoare, din fr. *pacotille* « marfă proastă, grămadă de obiecte fără preţ »), *prezent* (fr. *présent* «dar, cadou »), *rezon* (fr. *raison* « motiv »), *damă* (fr. *dame* « doamnă »), *balmasche* (fr. *bal masqué*, « bal mascat »), *suarea* (fr. *soirée* « serată »)[3].

În categoria mijloacelor lingvistice folosite cu intenţia de a reda specificul vremii, se încadrează şi întrebuinţarea cuvintelor din diferitele straturi lexicale existente pe atunci în limba noastră, ca urmare a convieţuirii poporului romîn cu alte popoare.

Turcismele sînt folosite pentru a indica obiecte ca: *ceacşiri* (pantaloni largi), *işlic* (căciulă boierească), *rubià* (monedă), *dairà* (tobă), *mezat* (licitaţie) etc.

Grecismele de origine fanariotă au o frecvenţă destul de mare în modul de exprimare a personajelor create de Kogălniceanu, în schiţele literare de moravuri sociale, mai puţin în micile lui naraţiuni istorice. Găsim cuvinte, ca: *chiverniseală*, *evghenist* « nobil », *eglindisi* « a petrece », *zular* « gelos », *zulie* « gelozie » *picarisită* « ură ascunsă, plină de ciudă » etc.

Un loc însemnat îl ocupă şi elementele de origine rusă. Este semnificativ că însuşi numele întreprinderii lui cultural-editoriale pusă în slujba

[1] I. V. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Bucureşti, Ed. pentru literatură politică, 1953, p 12.

[2] Şeful samsarilor, misiţilor; strigătorii la mezat.

[3] «Suarea» a devenit într-o oarecare măsură popular: în marginile oraşului Tecuci, poporul zice pînă azi «suharea» la o serată cu dans (comunicat de tov. acad. Iorgu Iordan).

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

promovării ideilor progresiste, a fost combinat cu o noțiune culturală luată din lexicul rus: « Cantora Daciei literare » (am zice azi, « biroul redacțional » Кантора « cameră, birou »). Dar cele mai multe dintre elementele lexicale de origine rusă sînt folosite de autor pentru a desemna noțiuni de ordin administrativ: *cnejie*, « sediul autorității în fruntea căreia ședea un cneaz » (cu acest sens, numai în secolul al XIX-lea), *cinovnic* « funcționar », *otcup* « monopolul veniturilor rezultate din antrepriza vămilor sau a altor lucrări », *nacealstvă*, *nacealnic* « administrație și șeful unui birou administrativ » etc.

În afară de aceste cuvinte, care oglindesc o influență a terminologiei administrației ruse în aparatul administrativ al Moldovei, Kogălniceanu mai folosește și altele, din atmosfera petrecerilor galante ale societății burgheze și aristocrate moldovenești, la care, desigur, luau parte ofițeri și nobili ruși. Astfel, în *Iluzii pierdute* (1841), Kogălniceanu numește o convorbire de salon, ușoară, care trece fără eforturi de la un subiect la altul, *vincgrad* (din rus. *vinograd* « salată din tot felul de fructe »). Pentru surîsul ștrengăresc și curtenitor al unui tînăr către iubita lui, Kogălniceanu folosește expresia *rîs lancaviu* (din rus. *lucavîi* « viclean, poznaș »). Atenția curtenitoare o numește *nagrajdenie* (din rus. *nagrajdenie* « răsplată »). Pe un copil cu pretenții de « june îndrăgostit », autorul îl numește *fat* (din rus. *fat* « băiețaș »). Fetele vin la bal încălțate cu « ciubotele de *prunelă* (din rus. *priunelă* « piele subțire și ieftină », în ruseşte cuvîntul este împrumutat din limba franceză: « materie de lînă »).

În scrierile lui Kogălniceanu găsim însă, pe lîngă numeroase grecisme, turcisme, franțuzisme, rusisme etc. și unele cuvinte rare, creații personale, derivate după o metodă proprie, din cuvinte cunoscute: (*glcbos* « rotund ca globul »), *buziș* (în expresia *a vorbi buziș* « a vorbi razna »), a *băfăi* (în expresia *a băfăi în viață;* din context, nu reiese în mod precis sensul acestui cuvînt), *cusutoriță* « croitoreasă » etc. Cum era și firesc, aceste creații personale nu s-au putut răspîndi în limbă.

Un aspect particular al limbii operelor lui Kogălniceanu, mai ales al operelor de tinerețe, este frecvența moldovenismelor. Moldovenismele din limba lui Kogălniceanu sînt de ordin fonetic (*prietin*, *o adus*, *răpegiune*, *ră*(rea), *iașan*, *mulțămesc*, *beu*, *aeste*, *asămine* ș.a.) și de ordin lexical (*bacal*, *bortelit*, *ținutaș*, *tablá* « tavă », *megieș*, *șip*, pl. *șuțuri* « sticle de parfum », *șuguesc*, *tîrg* « oraș », *buccea* ș.a.).

Operele literare ale lui Kogălniceanu dintre anii 1840-1850 zugrăvesc realități social-istorice din Iași. Pentru autor, moldovenismele constituiau un mijloc de îmbogățire a posibilităților de exprimare. Pe de altă parte, regionalismele accentuau și mai mult caracterul popular al limbii.

În articolele sale sociale (mă refer în mod deosebit la articolele din 1845: Despre civilizație, Despre velnițe și urmările lor, Despre pauperism), Kogălniceanu depune eforturi și, în parte, reușește, să creeze o terminologie științifică social-politică pe bază de neologisme și un stil adecvat literaturii social-

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

politice. Într-o vreme cînd contemporanii lui moldoveni: Asachi, Săulescu etc. scriau încă *mădular* « membru » (al Academiei), *varvar*, « barbar » etc., Kogălniceanu arată şi în domeniul lexical un simţ practic şi realist, în adoptarea unor neologisme ca: *civilisaţie*, *pauper*, *pauperism* (se zicea de alţii: *calic*, *calicire*, *calicie)*, *barbar*, *definiţie*, *tributar ideilor*, *paradox*, *clasificare arbitrară*, *presă periodică* ş.a., ş.a.

Sînt şi şovăieli în folosirea unor neologisme, pentru care autorul nu a găsit întotdeauna forma cea mai exactă, cum, de ex., *fact*, *facturi* (pentru factor, factori), *fas*, *fasuri* (pentru fază, faze), *drit*, *drituri* (pentru drept, drepturi), *neîndrituit* (interzis) etc.

Şovăiala în problema neologismelor se manifestă şi în folosirea unor dublete lexicale, dintre care unele au o factură arhaică. Astfel, Kogălniceanu scrie: *societate* dar şi *obştime socială*, *social* dar şi *obştesc*, *libertate* dar şi *zlobozenie* etc.

Neologismele care exprimau noţiuni de sociologie, economie, agronomie, drept, filozofie, au rămas pînă azi în terminologia noastră ştiinţifică de specialitate. Pentru a face cunoscute ideile sale în legătură cu reformele democrate, pe care, ca om de stat, le-a propus, Kogălniceanu avea nevoie de unele neologisme. Această nevoie au simţit-o şi alţi scriitori contemporani. Trebuie însă remarcat faptul că el a împrumutat cuvinte din alte limbi, cu mult discernămînt critic, ferindu-se de exagerări ridicole.

Din cele expuse pînă acum, s-a putut observa, că, prin operele beletristice şi istorice de început, Kogălniceanu nu a contribuit în mod practic, prea mult, « ca romînii să aibă o limbă şi o literatură comună pentru toţi » — aşa cum a susţinut teoretic în « Dacia literară ». Vocabularul folosit de Kogălniceanu în aceste opere este departe de a oglindi lexicul limbii comune, a întregului popor. El cuprinde încă multe regionalisme, inconsecvenţe şi şovăieli.

Această uşoară discrepanţă între intenţia de unificare a limbii noastre naţionale, care stă la baza operei sale şi limba folosită în scrierile de tinereţe, dispare la Kogălniceanu abia mai tîrziu, în discursurile sale social-politice. Studiul lingvistic al discursurilor lui M. Kogălniceanu nu poate fi cuprins între limitele unui studiu ca acesta. Opera lui oratorică e bogată şi un asemenea studiu lingvistic trebuie să se sprijine pe cunoaşterea ştiinţifică a poziţiei social-politice a lui M. Kogălniceanu, în toată activitatea lui de orator politic, mai ales pentru perioada 1864-1891. Monografiile ştiinţifice de istorie modernă, pentru moment, ne lipsesc. Studiul limbii şi stilului discursurilor lui M. Kogălniceanu trebuie să pornească de la studiul trăsăturilor caracteristice ale limbii, în funcţie de dezvoltarea societăţii.

Într-adevăr, activitatea politico-oratorică a lui Kogălniceanu se întinde pe o mare perioadă de timp, începînd cu anul 1844 şi sfîrşind cu 1891, anul morţii sale. Contradicţiile economice şi social-politice care caracterizează această perioadă de

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

slăbire a instituțiilor feudale și de afirmare a orînduirii burgheze, își găsesc oglindirea în conținutul și limba discursurilor lui Kogălniceanu.

Cele două caracteristici evidente ale discursurilor lui M. Kogălniceanu: caracterul lor cărturăresc, determinat de formația sa intelectuală și caracterul popular, impus în mare parte de auditorul în fața căruia erau ținute, se unesc într-o măiestrie oratorică recunoscută de toți contemporanii lui, chiar și de adversarii săi politici.

Oratorul Kogălniceanu adoptă în discursurile sale un sistem mai complex de stiluri, potrivit cu ideile pe care le susținea și cu situațiile politice în care se găsea. Școala la care Kogălniceanu și-a desăvîrșit arta oratoriei politice a fost Divanul ad-hoc al Moldovei. Aici vorbea alături de deputații delegați ai țărănimii muncitoare, «talpa țării», cum a scris el însuși pe o fotografie care reprezenta grupul deputaților țărani aleși din popor, în 1857. Kogălniceanu a susținut în discursurile sale însuflețite și convingătoare multe proiecte de reformă: proiectul pentru «toleranța religioasă» (25 octombrie 1857), proiectul pentru acordarea drepturilor politice indigenilor de orice rit (24 noiembrie 1857), proiectul de desființarea relațiilor de tip feudal dintre proprietari și țărani (22 decembrie 1857) etc. În susținerea acestor proiecte, el a avut de înfruntat opoziția și ura moșierilor, dar solidaritatea cu deputații țărani care reprezentau masele populare, l-a încurajat și i-a mărit avîntul oratoric. El creează formule și expresii satirice originale, pe baza limbii poporului. În discursul pentru acordarea drepturilor politice străinilor de orice religie creștină (1857), partea pozitivă constă în combaterea «patriotismului de clopotniță», expresie care stigmatizează manifestarea gălăgioasă a sentimentelor «patriotice» ale boierilor. Mai departe, el spune că «patriotismul de clopotniță al boierilor duce la consolidarea numai a unei «vieți municipale» proprie evului mediu, în loc «să consolidăm viața națională». Alăturarea pe lîngă același substantiv, «viața», a două epitete deosebite și contrarii, «municipală și «națională», este făcută cu măiestrie: prima exprimare «viața municipală» însemna un pas îndărăt în dezvoltarea socială, iar «viața națională» însemna un progres față de feudalism.

În discursurile rostite în Divanul ad-hoc, Kogălniceanu a folosit o limbă apropiată de aceea a deputaților țărani, pentru că, *alături de ei* și *împreună cu ei*, susținea interesele țăranilor: desființarea forțelor și relațiilor de producție de tip feudal dintre proprietari și țărani. Cu totul altă metodă întrebuințau oratorii conservatori ai opoziției, care, imitînd oratoria străină, foloseau fraze lungi, paranteze și alte procedee care le permiteau să vorbească mult, fără a spune nimic.

O dată cu venirea lui Kogălniceanu în București, care devenise centrul politic al țării întregi, normele limbii literare muntene exercită o mare influență asupra modului său de exprimare oratorică. Astfel, în discursurile rostite împotriva proiectului de lege agrară pregătit de Comisia Centrală (1862),

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

nu mai păstrează decît puţin particularităţile fonetice moldoveneşti. Iată un fragment: «Aşa dar, domnilor, cum vedeţi, după chiar încheierea apărătorilor proprietăţii absolute din Adunarea ad-hoc a Moldovei, este cu neputinţă de a rădica din mîinile, din stăpînirea ţăranilor, pămîntul pe care ei sunt *stabiliţi*, pămîntul pe care ei îşi găsesc *chipul de vieţuire*.

După convicţiunea mea, deposedarea ţăranilor de pe acest pămînt, nu s-ar putea face în Romînia fără o grozavă catastrofă, căci istoria şi facturile trecute şi contimporane din prejurul nostru ne dovedesc că pretutindeni... ţăranul nu s-a emancipat decît împreună cu pămîntul ocupat de el»[1].

Observăm că stilul este curgător, lin, curăţit de cuvintele de jargon. În schimb, limba adoptă după 1862, în structura ei lexicală, alţi termeni frecvenţi în oratoria politică a vremii, noţiuni referitoare la reglementarea în sens general-democrat a relaţiilor de producţie dintre moşieri şi ţărani. Argumentele oratorului îmbracă în mod natural şi logic forma cea mai potrivită care să le scoată în evidenţă: ţăranii sînt *stabiliţi* pe pămîntul care le asigură *chipul de vieţuire; deposedarea* ţăranilor de pe acest pămînt înseamnă o *catastrofă* socială; deci, emanciparea ţăranilor, nu poate fi decît împreună cu pămîntul, care nu mai poate fi socotit ca o *proprietate absolută*. Discursurile la legea agrară (25 mai şi 1 iunie 1862) — întocmai ca studiul său istoric «Ochire istorică asupra sclăviei» 1853 — au pus în circulaţie în terminologia ştiinţifică a epocii cuvinte noi ca: *socialism*, *comunism*, *şerbia ţăranului*, *sclavie*, *sclavagism*, *împroprietărire*, *clacă*, *boieresc*, *oborîrea pronomiilor* ş. a. Acest material lingvistic aducea în gîndirea socială a vremii frămîntări de idei, care au mers spre o «revizuire» a legilor feudale, cerută chiar de Kogălniceanu.

După reforma agrară din 1864, patrictul moldovean Kogălniceanu devine opozantul principal şi temut al partidului liberal condus de Ion Brătianu. Împotriva acestuia, Kogălniceanu a rostit mai multe discursuri, dar cel care întrupează mai mult măiestria cuvîntului este discursul rostit în Camera Deputaţilor la 26 şi 27 ianuarie 1883, publicat apoi de Kogălniceanu sub titlul de *Programa de la Mazar Paşa*[2]. Oratorul concentrează aici toate argumentele sale istorice într-o patetică amintire a evenimentelor politice de la 49, 59, 62, 64, 66, 71, 77 şi 81, arătînd, în aceste împrejurări, oportunismul liberalilor, în frunte cu Brătianu. Oratorul devine combativ, demascînd fără cruţare putregaiul în care se afla partidul liberal, cît şi ţara condusă de un asemenea partid. Sub raportul limbii, discursul atinge calităţi neegalate în

[1] Sublinierile din pasaj sînt ale lui M. Kogălniceanu.

[2] Mazar Paşa este numele turcesc al englezului Lakman, fost ofiţer în armata otomană. În casele lui s-a constituit (1871) o coaliţie cu caracter antidinastic, la care au luat parte Ion Brătianu, M. Kogălniceanu, colonelul Candiano Popescu ş. a. Dar Ion Brătianu, în schimbul puterii guvernamentale pe care i-o dă Carol I, trădează coaliţia şi programa ei de luptă (1875). Guvernarea teroristă liberală ţine pînă în 1883, cînd Kogălniceanu, prin acest discurs, demască toate fărădelegile liberalilor.

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)

oratoria social-politică a vremii, prin bogăția vocabularului și prin alternarea stilului patetic cu cel vehement.

Ideile sale progresiste au făcut din Kogălniceanu un factor activ în viața culturală și social-politică a vremii sale. Bogata și variata sa activitate a adus în circulație termeni noi și stiluri de exprimare diferite: artistico-beletristic în operele de creație; social-publicistic în discursurile și proza lui politică; științific în studiile sale istorice; stilul epistolar în scrisorile sale către membrii familiei, modele de gen epistolar; stilul oficial în redactarea numeroaselor acte de guvernămînt. Opera lui Kogălniceanu a contribuit activ la îmbogățirea vocabularului limbii romîne, la înfrumusețarea mijloacelor ei de exprimare, mărindu-i puterea plastică și expresivitatea.

Analiza atentă a limbii operelor lui Kogălniceanu răspunde întrebării puse la începutul studiului. Preocupările sale teoretice despre unitatea limbii literare au găsit o aplicare progresivă în operele lui. În operele literar-beletristice scrise între 1838-1850, în care critică moravurile sociale ale vremii sale, unitatea limbii nu se realizează deplin; unele dintre inconsecvențele pe care le cuprinde limba acestor opere sînt însă justificate de efectele artistice urmărite de scriitor. Totuși, în aceeași perioadă de timp, de cîte ori Kogălniceanu a folosit legendele și obiceiurile populare, vechile tradiții istorice cronicărești și limba vorbită, el a atins însușirile unei exprimări unitare, apropiate de limba întregului popor: este cazul narațiunilor lui istorice. Cu discursurile social-politice, Kogălniceanu aparține oratoriei clasice. Cu aceste opere el a contribuit într-o bună măsură la unitatea limbii literare, la stabilirea formelor ei gramaticale și la valorificarea puterii de expresie a fondului ei principal de cuvinte.

În același timp, s-a văzut cum caracterul popular al limbii lui Kogălniceanu reiese din prelucrarea și folosirea celor mai bune tradiții ale limbii literaturii populare și ale limbii romîne vechi apropiată mult de limba poporului.

BDD-A10244 © 1954 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:37 UTC)